

I. N. J!

DISPUTATIO PHILOSOPHICA
DE
INCOMPREHENSIBILITATE DEI,

Quam

Deo Trinuno Annuente

RECTORE ACADEMIÆ MAGNIFICENTISSIMO,

SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,
DUCATUS ISENACENSIS HEREDE,

DN. GVILIELMO HENRICO,

DVCE SAXONIÆ, IULIÆ, CLIVIÆ, MONTIVM,
ANGARIÆ ET GVESTPHALIÆ, &c. &c.

EX

Indultu amplissima Facultatis Philosophicæ

in

florentissima SALANA

placido eruditorum calculo submittit

P R Æ S E S

M. JO. JACOB. ECKENBERGERUS,

Ratisponensis,

RESPONDENTE

CHRISTOPH. ADAMO TOBIA CLAUSNIZERO,

Weid. Pal.

Ad d. XXIII. Septembris M D C C II.

H. L. Q. C.

JENÆ, Stanno KREBSIANO.

St

a. XXIX. 10.

Coll. diss. A
29, 10

Sächs.
Landes-
Bibl.

10. XVII. 10.

I. N. J!

THESIS I.

Et existentiam & essentiam ex lumine naturæ etiam quodammodo cognosci posse, præter scripturam sacram Christianorum pariter & Gentilium monumenta clarissimis loqvuntur pignoribus. Augustinus *serm. 149. Interroga pulchritudinem maris, interroga pulchritudinem dilati & diffusi aëris, interroga pulchritudinem cœli, interroga ordinem siderum, interroga solem fulgore suo diem clarificantem, interroga lunam splendore suo sequentis noctis tenebras temperantem, interroga animalia, quæ moventur in aquis, in terris, quæ volitant in aëre, latentes animas, perspicua corpora, visibilia regenda, invisibiles regentes, interroga, ista respondent tibi omnia: Ecce vide pulchra sumus: pulchritudo eorum, confessio eorum est, ista pulchra mutabilia quis fecit, nisi incommutabilis pulcher? Cicero Oratorum princeps l. II. de nat. Deor. Quis hominem dixerit, qui cum tam certos cœli motus, tam raros astrorum ordines, tamque pulchre omnia connexa videt, negat in cœlo rationem Numinis esse & putat hæc omnia casu fieri, quæ quanto consilio gerantur, consilio nullo assequimur. Et de somn. 127. Quis sit tam vecors, qui cum suspexerit in cœlum,*

*Deos non sentiat? Taceo Pythagoram, Platonem, Aristotelem,
& alios complures.*

Th. II.

Quem verò ad modum Dei existentia & essentia ex lumine naturæ mortalibus innotescunt: in eundem divina attributa, quæ ex Dei essentia & primo conceptu, si quis datur, necessario promanant, demonstrari posse, nemo nisi peponem pro cerebro habeat, inficias temere ibit. Si enim quis tantam rerum concinnitatem, tam admirandum mundi ordinem curioso perlustrat oculo, animoque reponit, imò, sane non tantum moderatorem aliquem cognoscit, sed eum etiam sapientem, bonum, omnipotentem &c. esse colligit, cum effectus suæ causæ virtutem agendi non excedat.

Th. III.

Inter hæc si quis ejus incomprehensibilitatem referat, neutiquam a veritatis tramite aberrabit. Nam si illud attributum Dei dicendum, quod ex ejus essentia vel immediate vel mediate fluit, quid prohiber, quo minus etiam incomprehensibilitatem attributum divinum dicamus, cum, æque ac cætera ex essentia & primo conceptu Dei proprio promanet.

Th. IV.

Cum vero attributa divina alia sint *positiva*, quæ, ut summe reverendus atque excellentissimus Do. D. Hebenstreit, Præceptor meus ætatem venerandus, in *Theol. Nat. exercit. II. tb. II. docet*, in se non tantum realem ac positivam perfectionem dicunt, sed etiam a nobis sine negatione imperfectionum in creaturis deprehensarum, ac potius
cum

cum respectu ad perfectiones in creaturis occurrentes & per modum illarum, licet in gradu eminentiore, concipiuntur; alia *negativa*, quæ a nobis concipiuntur cum negatione quadam ac remotione imperfectionis alicujus in creaturis deprehensæ: incomprehensibilitas ad attributa Dei negativa spectat. Licet enim quoad rem sit ipsa Dei substantia, tamen in suo conceptu formali involvit negationem, seu nomine negativo significatur, & formaliter, tanquam imperfectionis negatio concipitur. Equidem si quosdam audiamus, tantum abest, ut hoc nobis largiantur, ut id negent potius, pernegentque. Verum enim vero concedi quidem potest, si eam materialiter consideres, cum alias cum essentia Dei positiva non posset identificari, ne utiquam vero formaliter, cum non possit non a nobis cum negatione aliqua concipi.

Th. V.

Et quidem incomprehensibilitas Dei est attributum *negativum*, non vi significationis, ut æternitas, simplicitas, sed vi suæ originis, cum vox *incomprehensibilitatis* composita sit ex præpositione IN, quæ in compositione negandi vim habet, ut, quemadmodum infinitas Dei dicitur attributum negativum, quia de eo negat omnem terminum, tam terminum durationis, quam loci & perfectionis: ita incomprehensibilitas Dei neget comprehensibilitatem. Vere igitur non minus, quam graviter B. Donatus *in instit. Pneumat. c. VIII. §. 10. p. 226.* scribit: *incomprehensibilitas vi vocis negationem comprehensibilitatis, ut liquet, importat, ut incomprehensibile sit, quod comprehendendi nequit.*

Th. VI.

Porro non spectat ad attributa Dei *absoluta*, quæ nullum ad creaturas respectum involvunt, sed ad attributa *rela-*

tiva, quæ aliquem ad creaturas respectum important. Cumque hæc iterum sint vel ενεργητικά, seu operativa, quæ, quid Deus circa creaturas agat, exprimunt, vel ἀνενεργητικά, seu quiescentia, quæ, quâ ratione Deus respectu creaturarum se habeat, declarant, ad hæc incomprehensibilitatem referendam arbitramur.

Th. VII.

Denique incomprehensibilitas non est attributum Dei *immediatum*, quod ex primo Dei conceptu, videlicet independentia sine ullo alio attributo interveniente promanat, ut, infinitas, sed *mediatum*, quod medianre altero attributo ex primo Dei conceptu resultat. Fluit enim ex primo Dei conceptu interveniente ejus infinitate. Nam quia finiti ad infinitum nulla prorsus datur proportio, certe non liquet, quî finitus intellectus omnia, quæ in infinita Dei essentia latent, plene capere ac comprehendere possit.

Th. VIII.

Unde describi potest incomprehensibilitas Dei, quod sit attributum Dei negativum quiescens *mediatum*, vi cuius Deus a nullo creato intellectu plene concipi potest. Dicitur in descriptione: *ab intellectu creato*. Licet enim Deus, cum infinitus sit, se ipsum suo intellectu comprehendat, tamen intellectus infinitam Dei essentiam adæquate comprehendere nequit, cum nullum finitum capax sit infiniti. Unde Vazquez *disp. LIII. quest. XII. art. VIII. n. 5.* Cum Deus ex se sit infinitus, ideoque postulet infinite cognosci, nulla cognitio erit ipsi adæquata, nisi infinita sit, qualis expressa est ea, quam Deus de seipso habet, ergo hac solum comprehendetur. Et B. Stephanus Klozius *Pneumat. disp. IV. §. 15. p. 128.* Sane modus intelligendi, qui in intelligente est, sequitur

sequitur modum essendi ejusdem : Est enim potentia intelligendi affectio, qua esse intelligentis intime consequitur : Esse autem creaturae est finitum, imperfectum, compositum, intelligendi potentia est finita, conceptus, species intelligibiles, intellectiones sunt finita, non ergo potest ab intellectu finito & imperfecto formari conceptus proprius adequate representans, exhauriens & comprehendens totam Dei infinitatem, actualitatem, simplicitatem & perfectionem Dei eo modo, ut est in Deo. Nec dissentit ab eo Henningius in Muhammedano precante prec. 8. not. a. p. 309. Ut infinita est ejus perfectio, ita a nulla creatura plene percipi potest. Dicitur 2. plene. Quo ipso subinnuitur, Deum a creato intellectu quidem apprehendi, sed non comprehendere posse ; quandoquidem ad apprehensionem sufficit, si aliquid tantum de objecto cognoscibili quomodocunque cognoscatur. Sic homo ductu luminis naturae de Deo cognoscere potest, quod sit *ens independens*, quod a nullo alio ente, tanquam a causa cum alteritate naturae esse suum inceperit ; *infinitum*, quod nullis terminis includitur, nec includi potest ; *immensum*, quod nullo loco, ubi aut spacio circumscribitur, aut circumscribi potest ; *eternum*, quod principii, finis omnisque vicissitudinis ac successionis expertus est ; *simplex*, quod ab omni compositione reali immune est ; *immutabile*, quod nulli mutationis generi obnoxium est. Unde probe distingvendum inter cognitionem Dei comprehensivam, qua Deus ita cognoscitur, ut nihil ejus cognoscentem lateat, & inter cognitionem Dei apprehensivam, qua aliquid de Deo quomodocunque cognoscitur. Ista, non vero hanc includit incomprehensibilitas.

Th. IX.

Hanc Dei incomprehensibilitatem praeter S. Scripturam

ram

ram nunc non attingendam adstruit Patrum turba, nec
 Gentiles spississimis alias tenebris obsepti eam negant.
 Trahunt huc illud Pauli I. Cor. XIII. 12. βλέπομεν ἄρα δι'
 ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, ubi loquitur de cognitione mysterio-
 rum Dei, qua tantum est ἐκ μέρους, & tanquam δι' ἐσόπτρου
 per speculum (quod alias etiam καθ' ὀπίσθεν dicitur) in quo
 non ipsam substantiam cernimus proprie, nisi ut Er. Schmi-
 dii verba mea faciam, per ἀνδράσιν, sed figuram ejus ut-
 cunque eatenus, quatenus speculo obversa est: & ita cer-
 nimus ἐν αἰνίγματι seu obscuro indicio. Quod tamen ad-
 eo non urgemus. Hieronymus ad Jer. XXXIII. 19. Quem
 non comprehendit cogitatio, quomodo potest sermo com-
 prehendere? Augustinus init. lib. V. & N. T. ad quest.
 quid sit Deus? respondens ait; Deus hoc est, quod nulla
 attingit cogitatio, plus enim est, quam quicquid dici potuit,
 aut cogitari. Damascenus lib. 1. de fide Deum vocat
 ἀκατάληπτον, incomprehensibilem. Nazianzenus Orat. 34.
 quæ est de Theolog. 2. n. 9. At rem tantam (scil. Deum)
 animo comprehendere omnino impossibile est, non modo
 ignavis & languidis, deorsumque vergentibus, sed
 magnis etiam & excelsis viris, Deique amore præditis ac
 mortalibus peræque omnibus, quibus ad veri cognitionem
 caligo hæc & carnis crassities tenebras offundit. Basilus
 M. homil. 10. in hexaëm. div. opif. In Deo considera natu-
 ra simplicitatem, magnitudinem quantitatis expertem.
 Ubique est & supra omnes redundat, supereminens uni-
 versis. Attractu nullo definitur, infinitus enim. Comprehen-
 sione tua cum sit superior, elabatur; non ulla quantalibet
 circumscribitur magnitudine, non forme ullius deliberatio-
 ne comprehenditur, quantalibet imaginare potentiam,
 non hanc Dei incomprehensibilem præter se statuit.

non ipsum quiveris metiri. Idem Orat. 10. de principatu:
 Si minutissima formica naturam nondum cognitione asse-
 cutus es, quomodo naturam Dei incomprehensibilem at-
 que inperceptibilem te comprehendere posse gloriaberis?
 Nam existimare, se essentiam Dei, qui res omnes antecel-
 lit, comprehendisse, magna arrogantia ac fastus est. Ter-
 tullianus cap. XVII. Apol. adv. gent. Invisibilis est, etsi vi-
 deatur, incomprehensibilis, etsi per gratiam represen-
 tetur, inestimabilis, etsi sensibus aestimetur. Consona
 tradunt Hilar. II. de Trin. in fronte, & lib. X. sub calcem.
 Anselmus in lect. sup. Evang. lect. in Matth. XVII. Chry-
 sostom. in Jes. VI. Epiphani. lib. 3. contra haeres. in 70.
 Concilio Later. de summa Trin. & fide Cathol. cap. firmi-
 ter. Ex Gentilibus chorum ducit Plato in Parmenio-
 ne, quando scribit: Deus neque nominari, neque dici,
 neque cogitatione comprehendendi, neque cognosci, neque ab
 ullo sentiri potest. Huc spectat, quod Romanae eloquen-
 tia Parens lib. I. de nat. Deor. de Simonide refert, qui regi
 Hieroni explicaturus, quid sit Deus, spatium ad deli-
 berandum accepit biduum, triduum, & cum aliquoties
 duplicasset numerum, tandem in haec erumpit verba:
 Quanto magis cogito, tanto minus intelligo, quid sit illud,
 quod vocamus Deum. Nec desunt, qui huc referunt o-
 culiferium illud, quod Athenis arae cuidam inscriptum,
 Paulus legebat: Ἄγνωστον θεῶν, Act. XVII. 23. autumantes, A-
 thenienses a Philosophis & Sibyllis forte etiam a Judæis
 percepisse, Deum verum esse invisibilem, absconditum,
 sublimem, inaccessum & incomprehensibilem. Sed quam
 firmiter id inde colligi queat, judicent, quibus Phœbus de
 meliori luto formavit pectus.

B

Th. X.

Th. X.

Quodsi vero Scholasticorum, quos vocant, monumenta evolvimus, deprehendimus, dicitur, qui pro diversa vocis acceptione, diversoque creati intellectus statu, incomprehensibilitatem modo adstruunt, modo negare non erubescunt.

Th, XI.

Nominales, quo eam declarent, quinque comprehensionis fingunt modos. Primus est, quo tota res ita clare, & distincte videri potest, ut nihil ejus lateat videntem. Quo modo beatos Deum comprehendere inquirunt. Secundus est, quo distincte comprehenditur totum & omnes ejus partes. Hac ratione Deum incomprehensibilem statuunt, quia destituitur partibus. Tertius est, quo videtur res optimo, quo videri potest, modo. Sic nec Deus a beatis comprehenditur, nec ulla alia creatura. Solus Deus seipsum & cætera novit optimo modo, quo cognosci queunt. Quartus, quo cognoscuntur omnia prædicata, quæ de tali objecto cognosci possunt. Hoc modo solus Deus seipsum comprehendit, quia solus omnia, quæ sibi tribui possunt & conveniunt prædicata, novit. Quintum denique comprehensionis modum dicunt, quando cognitio eandem cum cæteris cognitionibus proportionem habet, quam habet res ipsa cognita cum aliis rebus. Quoniam ergo cognitio, qua beati Deum cognoscunt, alias cognitiones non transcendat, inferunt, hac ratione Deum solum esse, qui seipsum plene, perfecte & adæquate comprehendat. Sed varias has comprehensionis acceptiones Vazquezius *Disp. LIII p. XII. c. 3.* rejicit, tanquam frivolas, & solido fundamento destitutas. Arbitratu vero incomprehensibilitatem longe faciliori explicari posse

posse ratione. Videlicet præsupposita descriptione Hipponensium ecclesiæ episcopi Augustini: *Comprehendere est rem ita videre, sicuti est, ut nihil ejus videntem lateat, duos tradit comprehensionis modos: Unum, quo cognoscitur id tantum, quod in re est formaliter & ad illius essentiam vel etiam proprietates intrinsece pertinet; alterum, quo non tantum cognoscitur, quicquid in ipsa est formaliter, sed etiam quicquid eam consequi vel ab ea pendere potest.* Priori modo dicit Dei comprehensionem hominibus reservari in præmium in altera vita, sed posteriori modo Deum a nobis comprehendendi non posse. Quod priorem attinet, diffiteri quidem nemo potest, Angelos pariter & beatos Deum longe perfectiori modo cognoscere, quam mortales in hac via ad cœlestem patriam constituti, aut an ista cognitio sit Dei comprehensio, a quibusdam dubitatur. Nec, si superiora in subsidium vocantur, sine omni fundamento. Unde Durandus & Soto id non tam in dubium vocant, quam plane negant Klotzius, veluti ancipiti jactatus æstu, hoc non temere definiendum judicat, sed a nobis expectandum.

Th. XII.

Alii distinguunt inter comprehensionem extensivam, qua, quicquid in objecto vel formaliter vel eminenter est, cognoscitur; & inter comprehensionem extensivam & intensivam simul, quæ habetur de objecto cum claritate infinita & intensiva perfectione. Priorem admittunt, posteriorem verò negant. Verum enim vero nec prior, nec posterior in Deum cadit. Non prior, quia nullus creatus intellectus omnia, quæ in Deo sunt formaliter & eminenter, cognoscere potest, nec posterior, quia nulla res creata gaudet claritate infinita, & intensiva perfectione summo in gradu.

Unde, teste | Svarezio, Albertus dicere non erubuit, bla-
sphemiam esse contra divinitatem Christi asserere, eam ab ejus
humanitate comprehendi : quod nostrum tamen non fit, nec
hujus etiam est loci.

Th. XIII.

Adeo diversæ de incomprehensibilitate Dei extant
sententiæ, ut non inepte dicas : Quot capita, tot sensus.
Nos non amplius recensendis iis immorabimur, sed cum
Vazquezio & B. Klozio arbitramur, significationem hujus
nominis & verbi *comprehendo*, cum a corporalibus ad spiri-
tualia translata sit, petendam esse ex diversa acceptione,
quæ probatis autoribus tam circa corporalia, quam spiri-
tualia recepta est. Juxta istos vero I. in corporalibus
comprehendere idem est, quod apprehendere aut conse-
qui rem aliquam, licet ex parte eam teneamus, & tota ejus
quantitas non sit intra latitudinem continentis, ut cum
manu tenemus aliquid ex una parte. Terent. *Eun. act. 5.*
sc. 1. v. 20. comprehendere jube, quantum potest, *heiß ihn*
gefangen nehmen/ie ehe/ie besser. Cic. *III. Cat. c. 7.* ma-
nu comprehendere. Comprehensio ergo servata signifi-
catione translata erit cognitio quævis aut apprehensio et-
iam illa, quæ inadæquate rem attingit, & quasi ex parte
tenet. Talis comprehensio cadit etiam in homines via-
tores, sed hæc acceptio non est hujus loci. II. Sicut in
corporalibus dicitur comprehendere, quando quis non
aliquam tantum rei partem, sed totam ejus quantita-
tem intra se complectitur, & suo ambitu claudit: prout
sphæra manu comprehenditur, si tota ejus quantitas in-
tra eam continetur : ita comprehensio spiritualis, huic
corporali respondens, erit talis cognitio, quæ rem ita
cognoscit, ut nihil ejus cognoscentem lateat, sed tota ipsa
potius veluti mentis sinu contineatur, ac circumscribatur.
Tali

Tali modo Deus a viatoribus non cognoscitur, nec cognosci potest. III. In corporalibus id comprehendere dicitur, quod ita capit, ut elabi non queat, aut ullo modo excedere id, quod comprehenditur, vel aliqua sui parte extare, adeoque modo quodam arctiori stringit & arctat id, quod comprehendit. Comprehensio ergo spiritualis erit talis cognitio, quæ non solum cognoscit totum objectum, sed etiam totaliter, seu omni modo, quo ex se cognosci postulat, ut cognitio sit tantæ perfectionis, quantæ est objectum in genere cognoscibilis. Hac ratione Deus absolute incomprehensibilis creato intellectui, sive in hoc, sive in altero statu constitutus sit.

Th. XIV.

Plura sunt, quæ de præsentia materia in medium proferri possent, ast chartæ & temporis angustia clausi ei colophonem imponimus, ea alii reservaturi occasione.

SOLI DEO GLORIA!

B 3

Ingeniū

Ngenii foetum Tibi pectore
gratulor imo,
Secundet studium porro
Jehova tuum!

*Præ-Clarissimo Dno. Mag. Eckenbergero
de eximio Eruditionis Specimine
gratulaturus scribebat*

Michaël Zülichius, SS. Theol. D.
Consiliarius Saxo-Isnac. Ecclesiasticus,
Superintendens & Pastor Jen. Primarius.

Vod NUMEN capias, ECKENBERGERE!
probasti,
ingenuè factus, quod capias minime.

*Immō
f.*

Jo. Phil. Treuner D.
& P.P. Prof.

Immensitatem, AMICE, dum volvis DEI
Perstrenue, mentis decoræ immensitas,
Tuæ relucet. Inde posthac gloria
Immensa Te bono sequetur omine.

l. mō srib.

M. Joh. Lauterbach Facult. Philos.
Adj. & Schol. Jenens. R.

Coll. diss. A. 29, misc. 10